

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МЕДИКО – ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник ректора
з навчальної роботи

 Світлана ГІЛІНА
«24» 04 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Освітня програма: Психологія

Робоча програма навчальної дисципліни «Психологія сім'ї» для здобувачів
рівня вищої освіти, освітньо-професійного ступеня «бакалавр»

За спеціальністю 053 «Психологія»

Розробник: Г.В. Венгер Ганна Венгер – канд.псих.наук, доцент кафедри

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри психології

Протокол № 1 від 27.08.2024р.

Завідувач кафедри психології Віталій ПЕТЬКОВ

Робочу програму погоджено Вченою радою університету

Протокол № 1 від 29.08.2024р.

Голова Вченої ради Михайло ВОЛКОВ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань,напрямок підготовки,освітньо-кваліфікаційнийрівень	Характеристика навчальноїдисципліни		
		очнаформа навчання	заочнаформа навчання	
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 05«Соціальніта поведінковінауки»	Цикл професійної підготовки		
	Спеціальність (професійне спрямування): 053«Психологія»			
Рік підготовки				
2-й				
Семестр				
4-й				
Мова викладання – Українська мова		Лекції		
Загальнакількість годин–120		26 год.		
		Лабораторні		
Тижневихгодиндля: ОФН – 4		Освітньо - кваліфікаційний рівень: перший (бакалаврський) рівень	-	
			Семінарські	
	22 год.			
	Самостійнаробота			
	72 год.			
	Вид контролю:			
	Іспит			

Примітка.

Співвідношення кількості годин на аудиторних заняттях до самостійної і індивідуальної роботи становить: для очної форми навчання 120 – год.: 26 год. – аудиторні заняття, 72 год. – самостійна робота (34,5 % до 65,5 %).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни «Психологія сім'ї»

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни студентів циклу професійної підготовки «Психологія сім'ї» складена відповідно до освітньої програми підготовки бакалаврів напряму Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 «Психологія».

Предмет вивчення навчальної дисципліни «Психологія сім'ї»: закономірності психічної діяльності людини у процесі розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання, навчання і самонавчання.

Міждисциплінарні зв'язки: курс «Психологія сім'ї» побудований на основі синтезу та інтеграції навчального матеріалу декількох професійно орієнтованих дисциплін, які вивчаються у вищих навчальних закладах («Загальна психологія», «Диференціальна психологія», «Соціальна психологія», «Вікова психологія», «Психокорекційна психологія» та ін.).

Мета вивчення курсу. Курс «Психологія сім'ї» займає провідне місце у підготовці майбутніх психологів, тому метою даного курсу є ознайомлення студентів даної спеціальності з основними положеннями цієї навчальної дисципліни, зокрема з її понятійним апаратом, методологією, найбільш загальними відомостями. Курс складається із 5 модулів: 4 модулі присвячені «Психології сім'ї, сімейної кризи»; 1 модуль – «Усвідомленому батьківству».

У межах дисципліни основна увага зосереджується на дослідженні ролі сім'ї у формуванні особистості, вивченні загальних питань теорії сім'ї і сімейних взаємин, подружніх проблемах, особливостей перебігу нормативних та ненормативних сімейних криз. У модулі «Усвідомлене батьківство» акцентом є вивчення ролі батьківської підсистеми у процесі становлення дитини, дослідження ролі матері та батька у житті дитини, усвідомленого та відповідального ставлення подружжя до виконання ними батьківських функцій.

Метою вивчення дисципліни «Психологія сім'ї» є ознайомлення студентів із психологією шлюбно-сімейних стосунків як науковою дисципліною, так і прикладною галуззю психологічної науки (навчальна); теоретична підготовка молоді до сімейного життя (виховна).

Завдання курсу: сформувати систематизоване уявлення про еволюцію шлюбно-сімейних відносин, розкрити особливості життєвого циклу сім'ї та закономірності її динаміки, висвітлити чинники та концепції дестабілізації шлюбно-сімейних відносин, окреслити модель психологічно здорової сім'ї.

Після завершення цього курсу студент буде :

Знати:

- предмет, об'єкт і завдання навчальної дисципліни «Психологія сім'ї»;
- методологію соціально-психологічних досліджень проблем шлюбно-сімейних стосунків;
- поняття «шлюб» і «сім'я» з точки зору представників різних психологічних напрямів та підходів;
- форми організації шлюбно-сімейних стосунків в історичному контексті;
- особливості функціонально-рольової структури сімейних відносин;
- життєвий цикл сім'ї та динаміку сімейних відносин;

- стилі і помилки у вихованні дітей у сім'ї;
- причини сімейних і подружніх конфліктів, концепції та форми дестабілізації сімейних стосунків;
- основні форми та методи психологічної допомоги дисфункційним сім'ям (подружжя, батьки, діти);

Вміти:

- розрізняти конфліктні, кризові і проблемні сім'ї;
- розрізняти дисфункційні та функціонально неспроможні сім'ї;
- виявляти рівень психологічного здоров'я сім'ї
- проводити діагностичну та просвітницьку роботу з сім'єю;
- проводити виховні бесіди/тренінги із старшокласниками, батьками з проблем підготовки до сімейного життя, профілактики і усунення конфліктних ситуацій у родині, виховання та розвитку дитини у сім'ї;
- надавати рекомендації членам родини з метою покращення психологічного мікроклімату у сім'ї, сприяння задоволенню потреб та гармонійному розвитку членів родини;

Під час вивчення дисципліни «Психологія сім'ї» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися наступні компетентності:

Загальні:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 10. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Фахові:

ФК 03. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

ФК 08. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).

ФК 09. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

ФК 13. Здатність розробляти та реалізовувати типові програми, спрямовані на профілактику відхилень у соціальному та особистісному статусі, психічному та професійному розвитку людини.

ФК 14. Здатність визначати й пояснювати психологічні механізми формування, функціонування та розвитку психічних явищ, процесів, властивостей, виокремлювати причини та фактори, що диференціюють характер їх індивідуального функціонування та розвитку.

ФК 15. Здатність виявляти толерантність до міжкультурних форм самовираження й само здійснення індивідуальності, до несхожості наукових поглядів, методологічних підходів тощо.

У ході вивчення навчальної дисципліни можливо досягнути ПРН:

ПРН 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування

психічних явищ в контексті професійних завдань для розуміння спеціальних розділів психології з метою майбутньої спеціалізації та освоєння міждисциплінарного зв'язку.

ПРН 5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги вимірювати індивідуальні та психологічні показники особистості. Це означає здатність оцінити зміни у розвитку психіки та коригувати їх.

ПРН 9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх роз'яснення.

ПРН 11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.

ПРН 12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, тренінгів відповідно до вимог замовника.

ПРН 16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога, що визначають професійну поведінку і стосунки з людьми в суспільстві.

ПРН 17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 год. / 4 кред. ECTS

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Основи психології сім'ї.

Тема 1. Поняття сім'ї та шлюб в психології. Функції сім'ї.

Значення сім'ї в житті людини та суспільства. Основні відмінності сім'ї від інших малих груп.

Тема 2. Параметри сімейної системи. Сімейні ролі.

Структурні параметри, процесуальні параметри, історичні параметри

Тема 3. Психологія подружніх стосунків. Адаптація та сумісність партнерів.

Особливості вибору шлюбного партнера. Теорії вибору шлюбного партнера. Мотивація вибору партнера. Потреби чоловіків та жінок у подружніх стосунках.

Тема 4. Поняття батьківства в психології. Усвідомлене батьківство.

Підготовка до батьківства. Планування сім'ї. Ціннісні орієнтації подружньої пари. Батьківські настанови та сподівання. Складові батьківства. «Батьківське ставлення». Мотивація та розвиток батьківства.

Модуль 2. Феномен батьківства в психології.

Тема 5. Поняття та види девіантного батьківства

Структура девіантного батьківства. Поняття девіантності. Фактори, що впливають на формування батьківської ролі. Психологічні особливості девіантного татківства.

Тема 6. Психологія материнства та татківства

Феномен материнства в психології. Природа материнства. Феномен батьківства в сучасному світі. Роль батька в житті дитини.

Тема 7. Особливості дитячо-материнських стосунків.

Психологічна готовність до материнства. Становлення материнської потребнісно-мотиваційної сфери поведінки в процесі онтогенезу. Рівні готовності до материнства. Поняття та типи прив'язаностей. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини. Типологія матерів та наслідки їх впливу на розвиток дитини.

Модуль 3. Особливості дитячо-батьківських стосунків.

Тема 8. Взаємини між батьком та дитиною.

Еволюція дитинства та історія становлення інституту батьківства. Значення батька в розвитку особистісних характеристик дитини.

Тема 9. Психологія сімейного виховання

Структура сімейного виховання. Концепції сімейного виховання. Стили сімейного виховання.

Модуль 4. Особливості психологічного супроводу сім'ї

Тема 10. Моделі психологічного супроводу батьківства.

Сім'я як виховний мікросоціум для дитини. Поняття та специфіка педагогічної моделі допомоги сім'ї. Соціальна модель та її місце в роботі психолога. Психологічна (психотерапевтична) модель психологічного супроводу сім'ї: поняття та особливості застосування. Медична модель: поняття та специфіка.

Назви тем	Кількістьгодин											
	Очна форма						Заочнаформа					
	Усього	утому числі					Усього	утому числі				
		л	сем	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль1.Теорія сім'ї												
Тема 1. Поняттясім'ї та шлюбу в психології.Функції сім'ї.	8	2	2			4						
Тема 2. Параметри сімейної системи. Сімейні ролі.	8	2	2			4						
Тема3.Психологія подружніхстосунків. Адаптація та сумісністьпартнерів.	8	2	2			4						
Тема 4. Поняття батьківствау психології.Усвідомлене батьківство	10	2	2			6						
Разом за модулем1	34	8	8			18						
Модуль2.Феноменбатьківствау психології												
Тема5.Поняттята видидевіантногобатьківства	10	2	2			6						
Тема6.Психологія материнства та татківства	12	2	2			8						
Тема 7.Особливості дитячо-материнськихстосунків.	10	2	2			6						
Разоммодулем 2	32	6	6			20						
Модуль3.Особливостідитячо-батьківськихстосунків												
Тема8. Взаєминиміжбатькомта дитиною	14	2	2			10						
Тема9.Психологія сімейноговиховання	12	2	2			8						
Разом замодулем3	26	4	4			18						
Модуль4Методологічнізасади сімейногоконсультування,психокорекціїтапсихоте рапії												

Тема 10. Моделі психологічного супроводу батьківства.	10	2	2			6						
Тема 11. Соціально-психологічний супровід на різних етапах батьківства	16	4	4			8						
Разом за модулем 4	26	6	6			14						
Модуль 5. Психологія усвідомленого батьківства												
Тема 12. Основні завдання та зміст роботи психолога з батьками.	8	2	2			4						
Тема 13. Психологічний супровід виховання рідних і нерідних дітей у повних та неповних родин.	10	2	2			4						
Тема 14. Методи групової роботи з батьками.	14	4	4			8						
Разом за модулем 5	32	8	8			16						
Усього годин	150	32	32			86						

5. Темисемінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Поняття сім'ї та шлюб в психології. Функції сім'ї.	2
2	Тема 2. Параметри сімейної системи. Сімейні ролі.	2
3	Тема 3. Психологія подружніх стосунків. Адаптація та сумісність партнерів.	
4	Тема 4. Поняття батьківства в психології. Усвідомлене батьківство	2
5	Тема 5. Поняття та види девіантного батьківства	2
6	Тема 6. Психологія материнства та батьківства.	2
7	Тема 7. Особливості дитячо-материнських стосунків.	2
8	Тема 8. Взаємини між батьком та дитиною.	2
9	Тема 9. Психологія сімейного виховання	2
10	Тема 10. Моделі психологічного супроводу батьківства.	2
11	Тема 11. Соціально-психологічний супровід на різних етапах батьківства	4
12	Тема 12. Основні завдання та зміст роботи психолога з батьками.	2
13	Тема 13. Психологічний супровід виховання рідних і нерідних дітей у повних та неповних родин.	2
14	Тема 14. Методи групової роботи з батьками.	4
Всього:		32

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Поняття сім'ї та шлюб в психології. Функції сім'ї.	4
2	Тема 2. Параметри сімейної системи. Сімейні ролі.	4
3	Тема 3. Психологія подружніх стосунків. Адаптація та сумісність партнерів.	
4	Тема 4. Поняття батьківства в психології. Усвідомлене батьківство	4
5	Тема 5. Поняття та види девіантного батьківства	6
6	Тема 6. Психологія материнства та батьківства.	6
7	Тема 7. Особливості дитячо-материнських стосунків.	8
8	Тема 8. Взаємини між батьком та дитиною.	10
9	Тема 9. Психологія сімейного виховання	8
10	Тема 10. Моделі психологічного супроводу батьківства.	6
11	Тема 11. Соціально-психологічний супровід різних етапів батьківства	8
12	Тема 12. Основні завдання та зміст роботи психолога з батьками.	4
13	Тема 13. Психологічний супровід виховання рідних і нерідних дітей у повних та неповних родин.	4
14	Тема 14. Методи групової роботи з батьками.	8
Всього:		86

7. Методи навчання

Лекційні форми занять передбачають застосування методів:

1. Пояснювально-ілюстративний.
2. Проблемне засвоєння матеріалу.

Семінарські форми занять передбачають застосування методів:

1. Частково-пошуковий.
2. Дослідницький.
3. Інтерактивний: ділова гра, дискусії, тренінгові й коучингові методи.
4. Метод кейсів.

8. Методи та критерії оцінювання

Для визначення успішності навчання використовуються контрольні заходи.

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних (семінарських) занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретного завдання.

Підсумковий контроль проводиться для оцінки результатів навчання після закінчення вивчення дисципліни (семестровий контроль) або відокремлених

за робочим навчальним планом модулів.

Під час вивчення даної дисципліни використовуються такі форми поточного контролю усне опитування.

Під час вивчення даної дисципліни використовуються такі форми модульного (проміжного) контролю: письмова контрольна робота.

Під час вивчення даної дисципліни використовується така форма семестрового контролю: іспит.

Відповідно до вимог регламенту навчального процесу для успішного засвоєння знань студентами та об'єктивного їх оцінювання здійснюється:

Поточне тестування														КР	СР	Іспит	Сума
ЗМ1				ЗМ2			ЗМ3		ЗМ4		ЗМ5						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14				
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5	5	10	10	40	100

Форма підсумкового контролю – іспит на основі суми балів набраних за кожний кредит та складання власне іспиту.

Оцінювання знань студентів проводиться за національною шкалою та шкалою ECTS таким чином:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Перелік питань до екзамену

1. Предмет і завдання курсу психології сім'ї.
2. Сім'я та любов, спільнота відмінне.
3. Функції сучасної сім'ї.
4. Типи сімей.
5. Основні напрямки підготовки до сімейного життя.

6. Психологія дошлюбного періоду, його функції.
7. Кохання у подружніх стосунках.
8. Психологічна сумісність як передумова стабільності сімейних стосунків.
9. Адаптаційні періоди подружнього життя.
10. Інтимність подружніх стосунків.
11. Подружня автономія
12. Підготовка до батьківства.
13. Планування сім'ї.
14. Ціннісні орієнтації подружньої пари.
15. Батьківські настанови та сподівання.
16. Структура батьківства «Батьківське ставлення».
17. Мотивація та розвиток батьківства.
18. Роль сім'ї у становленні особистості дитини.
19. Психологічні механізми впливу батьків на дітей.
20. Проблема та специфічні особливості родинняк клієнта психологічної консультації.
21. Схема психологічного аналізу сім'ї.
22. Методи соціально-психологічної діагностики родини.
23. Основні принципи і стадії процесу сімейного консультування.
24. Психотерапевтична робота з родиною: види, форми, стратегії.
25. Метод конструктивного спору як один із методів групової роботи з батьками.
26. Специфіка застосування складнощів при реалізації.
27. Поняття повна/неповна сім'я; прийомна сім'я, сім'я усиновителів, дитячий будинок сімейного типу тощо.
28. Сімейне виховання у повних та неповних сім'ях.
29. Специфіка виховання прийомних дітей.
30. Проблеми у вихованні дітей, з якими найчастіше стикаються прийомні батьки.
31. Поняття, критерії визначення неблагополучних сімей.
32. Психологічний супровід неблагополучної сім'ї.
33. Основні форми роботи психолога з батьками: індивідуальна та групова робота.
34. Особливості сімейного консультування.
35. Групова робота з батьками: основні напрями та задачі.
36. Методи групової роботи з батьками.
37. Потреби дитини на різних вікових етапах.
38. Специфіка психологічного супроводу батьків дитини-немовляти.
39. Психолого-педагогічний аспект роботи з сім'єю з дитиною дошкільного віку.
40. Специфіка супроводу сімей із дітьми шкільного віку.
41. Психологічний супровід сімей із підлітками.
42. Сім'я як виховний мікросоціум для дитини.
43. Поняття специфіки педагогічної моделі допомоги сім'ї.
44. Соціальна модель та її місце в роботі психолога.

45. Психологічна(психотерапевтична)модельпсихологічногосупроводу сім'ї: поняття та особливості застосування.
46. Медична модель: поняття та специфіка.
47. Поняття виховання в психології.
48. Особливості виховання дітей дошкільного віку.
49. Специфіка сімейного виховання дітей віком від 7 до 12 років.
50. Підліток сім'ї: проблеми, виховні позиції батьків.
51. Порівняльна характеристика виховання дітей у різних країнах.
52. Поняття та характеристика психологічного супроводу.
53. Принципи психологічного супроводу.
54. Основні етапи та кроки здійснення психологічного супроводу.
55. Основні умови для здійснення психологічного супроводу.
56. Розвиток батьківства в онтогенезі чоловіка.
57. Мотивація батьківства: деструктивна, конструктивна.
58. Роль батька у житті та розвитку дитини.
59. Материнсько-дитячі взаємовідносини в контексті розвитку дитини.
60. Поняття, розвиток та види прив'язаностей.
61. Типологія матерів (К. Естес, О. Захаров, Г. Кліудта Дж. Таунсенд).
62. Психологічні особливості феномена материнства: поняття, структура, становлення в процесі онтогенезу.
63. Психологічна готовність до материнства.
64. Психологія вагітності.
65. Феномен батьківства в психології: поняття, структура, становлення, мотивація.
66. Фактори, що впливають на формування батьківської ролі.
67. Поняття девіантного батьківства в психології.
68. Поняття та форми девіантного материнства.
69. Феномен девіантного батьківства в сучасності: форми, чинники виникнення.

9. Методичне забезпечення

1. Робоча програма
2. Силабус
3. Методичні розробки проведення практичних занять.
4. Методичні рекомендації щодо організації лекційних та самостійної роботи студентів.

10. Рекомендована література:

Базова

1. За ред. В. М. Поліщука. Психологія сім'ї: Підручник.-Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/38814/1/V_Polishchuk_Pidruchnik_2021_IL.pdf
2. за заг. ред. О. М. Цільмак. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник.- Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с. з іл.
<https://lira-k.com.ua/files/contents/12763.pdf>

3. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник К.: НАУ-друк 2010. 270 с.
4. Психологія сімейних взаємин. Навчальний посібник. Під ред. М.С. Корольчука. К.: Ніка-Центр, 2010. 280 с.
5. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї: Навчальний посібник Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.
6. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї. Навчальний посібник. Видання друге, змінене. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 480 с.
[с.https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21440/1/posibnyk_simia%202021.pdf](https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21440/1/posibnyk_simia%202021.pdf)
7. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади :методичний матеріали до тренінгу / за заг.ред. Г.Л. Лактіонової. – К. : Наук. світ, 2004. – 86 с.
https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/Usvidomlene_Batkivstvo.pdf

Допоміжна

1. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. – К.: НАУ, 2011. – 272 с. (рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів).
2. Психологія сімейних взаємин : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Корольчук М.С., Криворучко П.П., Осьодло В.І., Грищенко Г.В. та ін.] ; за заг. ред. М.С. Корольчука. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 296 с.
3. Соціальна психологія груп : Хрестоматія / Укладачі: Ю.О. Бабаян, Г.В.Васильєва, Н.О. Євдокимова, І.М. Кучманич, І.М. Хоржевська ; за заг. ред. Н.О. Євдокимової. – Миколаїв: «Ліон», 2013. – 638 с.
4. Ткалич М.Г. Гендерна психологія : навч. посіб. / М.Г. Ткалич. – К.: Академвидав, 2011. – 248 с. – (Серія «Альма-матер»).

10.Інформаційніресурси

<http://books.google.com>
<http://pidruchniki.ws>
<http://studentam.net.ua>
<https://scibook.net>
<https://psihologia.info>
<https://psyfactor.org>